

Ιδρυτής: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθύντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Τό δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἐπιστροφή στο Μεσολόγγι.

Ἐπιστρέφω ἀπό τὴν Πόλη, ἀπὸ τοὺς πατέρες τοὺς βυζαντινοὺς, ἀπὸ τὴν Σταμπούλ καὶ τὸ Πέραν, ἀπὸ τὸ Βόσπορο καὶ τὰ μαγεμένα νησιά τῆς θάλασσας τοῦ Μαρμαρᾶ, μεθυσμένης μέσα στο ὄριμὸ ἡλιοφῶς τοῦ Φλεβάρη, κι ἀναλογιζοῦμαι πὺς κλείσανε κιόλας πέντε ὀλάκερα χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ Παλαμάς, ἀπὸ τότε ποὺ σταύρωσε τ' ἀρχοντικά του χέρια ὁ Μαλακάσης. Ἐπιστρέφω ἀπὸ τοὺς πατέρες τοὺς βυζαντινοὺς κι ἀναθυμῶμαι τοὺς μεσολογγίτες πατέρες, αὐτὴ τὴ γῆς τὴ γενέθλια καὶ τὴ γενέθλια λιμνοθάλασσα μὲ τὰ γεμάτα λάγγεμα ἡλιογέρματα. Ἄλλοι μιλοῦνε καὶ πάλι στὶς στήλες τοῦτες γιὰ τὸν Παλαμά. Ἐγὼ θὰ ποθοῦσα ν' ἀφήσω ἕνα χειμωνιάτικο τριαντάφυλλο στὸν τάφο τοῦ Ἐρωτα, τοῦ Μαλακάση. Καὶ νὰ πῶ, πὺς ἂν ὁ Παλαμάς εἶναι ὁ τραγικὸς διχασμένος, ὁ τυρταϊκὸς κι ὁ κασσιανικὸς, καθὼς ὀνομάτισε τὸν ἑαυτό του ὁ ἴδιος, ὁ Μαλακάσης εἶναι ὁ ἕνας κι ὁ ἀδιαίρετος, μεσολογγίτης καὶ ἀθηναῖος, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα μεσολογγίτης. Ποιητὴ τῆς ἐρωτικῆς μελαγχολίας τὸν εἶπα κάποτε. Κ' «Ἐρωτικὸ» εἶναι τὸ βιβλίο του τὸ στερνό. Μῆτε συστηματικὰ φιλοσοφημένος μῆτε ἀγωνιακός. Ἐνα πάθος. Τὸ πάθος τῆς λιμνοθάλασσας, μετουσιωμένο σὲ τραγούδι, στο τραγούδι τῆς λεβεντιάς καὶ στο τραγούδι τῆς ἀγάπης. Πρέπει ν' ἀνηφορίσουμε ἴσαμε τὴν καλύτερη παράδοση τοῦ lied, γιὰ νὰ συναπαντήσουμε τοὺς πρόγονους τοῦ Μαλακάση. Κι ἀπὸ κεῖ πέρα νὰ προχωρήσουμε στοὺς τόπους ὅπου ὁ δέκατος ἕνατος αἰώνας πεθαίνοντας ἐσπείρε τὰ λυρικά του ἀριστοτεχνήματα. Ναρθοῦμε, τέλος, στὴν ἀθηναῖα ποίηση, στο τραγούδι τὸ μελαγχολικὸ τῆς γειτονιάς τῆς ἀπόμερης, στὴν εὐγένεια τοῦ τοπίου τοῦ ἀττικοῦ, σὲ κείνο τὸ πολῦτιμο καὶ τὸ λιτότατο carpediem, στὴν εὐφροσύνη τῆς κάθε στιγμῆς, στὸν πόνο καὶ τὸν πόθο τοῦ ἔρωτα, στὸν ἀξεθύμαστο πόθο ποὺ κουλουριάζεται ἀνάμεσα στὴ συνείδηση τῆς ματαιότητος, καὶ στὴ συνείδηση τοῦ ἀνεπανόρθωτου καὶ τοῦ ἀπραγματοποίητου.

Σὲ μελέτημα ποὺ ἔχω ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ κι ὀλοένα δουλεύω, μὲ χάσματα καὶ διακοπές, καθὼς εἶναι κ' ἡ κάθε μας ἐνέργεια σήμερα, προσπαθῶ νὰ δώσω τὴ διαρκέστερή μου ἐντύπωση ἀπὸ τούτη τὴν ποίηση τὴ μελωδικὴ ποὺ εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Μαλακάση καὶ νὰ ξεχωρίσω ὅ,τι νομίζω ὅτι ἀποτελεῖ τὸ πιὸ μόνιμο καὶ πιὸ οὐσια-

στικό της στοιχεῖο. Ὁ λυρικός λόγος, ὅταν ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ ἐγὼ ἀναθρύζει καὶ στὴν ἀρτίωσή του τὴν ποθεινὴ κατανταίνει, εἶναι ὁ στόχος ὁ ἀμετάθετος τῆς κριτικῆς μου λατρείας— γιὰτί, βέβαια, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες καὶ μιὰ τέτια λατρεία ὑπάρχει. Καὶ στέκονται μὲ περίσκεψη περισσὴ ὅπου σὰ φτωχὴ καὶ σὰν ἀδούλευτη φανερώνεται ἡ πραγμάτωσή στα λαίμαργα μάτια μου. Καὶ τὸ φιλαργυρεῦμαι τὸ ἐγκώμιο. Μὰ δὲ μπορῶ, καὶ τὸ μελέτημα κείνο τὸ πλατύτερο συνθέτοντας καὶ τὸ τριαντάφυλλο τοῦ χειμῶνα ἀποθέτοντας στο μνήμα τοῦ Μαλακάση, νὰ μὴ συλλογισθῶ, πόσον ὁ τραγουδιστὴς τῆς λιμνοθάλασσας, ὁ ὕμνολόγος τοῦ Τάκη Πλούμα καὶ τοῦ Μπαταριά, τοῦ λιπόσαρκου καὶ μαυριδεροῦ ξεμαυλιστῆ καὶ ξεφαντωτῆ, κάτεχε τὴ διάθεση καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ Μαλακάσης στάθηκε ἕνας κακὸς πεζογράφος, ὅπου κι ὅπως θέλησε νὰ δοκιμάσει καὶ στο λόγο τὸν πεζοδρόμο τὴ μαστοριά του. Στάθηκε κ' ἕνας ρηχὸς στοχαστῆς. Γιὰτί δὲν εἶταν ὁ νοῦς καὶ τοῦ νοῦ ἡ συγκίνηση ποὺ τὸν ἐξουσίαζε, εἶταν ἡ καρδιά, ἡ λαχτάρα τῆς, τὸ συναίσθημα σ' ὅλους τοὺς πολυτάραχους ἀναβαθμούς του. Ἄνθρωπος ἄλλου καιροῦ, ἀγαποῦσε τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ λεβεντιά, τὴν ὁμορφιά τὴν ἀρσενική, κι ὁ θηλυκόφυχος οἶστρος τὸν συνέπαιρνε ἀσταμάτητα στα φτερά του. Ἀγαστοῦσε τὴν ὁμορφιά καὶ τὸν ἔρωτα. Ἐπάρχουν οἱ ποιητὲς ποὺ ἀγαποῦν τίς γυναῖκες, τὴ μιὰ γυναῖκα, τὴν ἄλλη. Νομίζω πὺς ὁ Μαλακάσης εἶχε φτάσει, ὠριμάζοντας, στο ἀκράτο ἐκείνο σημεῖο ὅπου ἡ ἐρωτικὴ λαχτάρα, κερδίζοντας μέσα στὴ ματαιότητα καὶ στὴ θλίψη τῆς ματαιότητος ὅλη τὴν καταλυτικὴ ἐντασή της, γίνεται, ἔξω ἀπὸ πρόσωπο ἢ περιστατικὸ, τὸ κυρίαρχο συνειδησιακὸ στοιχεῖο.

Τὸν θυμοῦμαι πάντα, μὲ τὴν ἔκφραση τὴν ἀρχοντική, μὲ τὸ λουλούδι στο πέτο, μὲ τὸ μονογάλι στο μάτι, μὲ τὰ μαλλιά τ' ἀσημένια καὶ μὲ τὴν κάποιαν ἀκαταδεξιὰ ποὺ τὸν χῶριζε ἀπὸ τὸ ἦθος καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν στα μελαγχολικὰ του γεράματα, νὰ ὀνειρεύεται τὴ λιμνοθάλασσα καὶ τὰ νιάτα. Τὰ κορίτσια τῆς ἐπαρχίας τὰ μακρινά, μὲ τ' ἀστρόφεγγα τσίνορα, μὲ τὰ μάτια τὰ λαγγεμένα, μὲ τοὺς κόρφους τοὺς ἀχραντους, εἶχαν μεστῶσει, εἶχαν παιδοκομήσει, εἶχαν γεράσει, εἶχαν πεθάνει. Κι ὁ Μαλακάσης τὰ ὀνειρευόταν ἀκόμα, μέσα σὲ κείνους τοὺς ἀρχαίους ἀλλόγουρους, σὲ κείνα τὰ μισόγερα παραθύρια μὲ τὰ παραθυρόφυλλα ποὺ σκέδρωσαν πιά κι ἄκουγε τὰ σήμαντρα νὰ χτυπᾶνε ἀπάνου στα γαλήνια νερά καὶ τὰ ρόδα τῆς Κυριακῆς νὰ πέφτουν ὀλόδροσα στα περιγιάλια τοῦ ὄρθρου. Σὰν ἀληθινὸς τραγουδιστῆς, δὲν τὰ κατάφερε νὰ

γαράσει. Αὐτός ὁ μπιστεμένος φίλος τοῦ Μορέας δὲ μπόρεσε νὰ πιστέψῃ, πὼς δὲν εἶναι συμπόσιο ἀτελεύτητο ἡ ζωὴ. Εἶταν ἕνας λεπτότεχνος καὶ λεπταίωτος degustateur, ἕνας ἐραστής, παντοτινὸς ἐραστής, καὶ τὸ τραγούδι τοῦ ἕνα ἔρωτας ἔχει ἀπομείνει. Οἱ καιροὶ καλπάζουν ἀπάνου ἀπὸ τὸ ἥσυχον μνήμα του. Κ' οἱ ἀνέμοι φυσοῦν μανιασμένοι. Μὰ τὸ φεγγάρι δὲν ἔχει πεθάνει. Εἶναι τὸ φεγγάρι τῆς λιμνοθάλασσας, καὶ τὸ φεγγάρι τῆς ἀθηναίας κληματαριάς, καὶ τὸ φεγγάρι τοῦ παραθυριοῦ—ὑπάρχει πάντα ἕνα παραθύρι καὶ ἕνα κορίτσι πού μᾶς θυμίζει πὼς τοῦ ἀξίζει νὰ τὸν ἀγαποῦμε τὸ Μαλακάση.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Μιχαὴλ Ροδάς.

Ἕνας ἄνθρωπος πού δὲν πρόδωσε ὡς τὴν τελευταία στιγμή τῆς ζωῆς του τὰ μεγάλα του ἰδανικά. Καὶ ξεκίνησε μὲ τὰ ἰδανικά του αὐτὰ στὴ ζωὴ του. Αὐτός εἶναι ὁ Ροδάς πού τὸν ἐθρήνησε πρὶν λίγες μέρες ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ἡ δημοσιογραφικὴ οἰκογένεια. Ὁ ἀγὼνας καὶ ἡ ἐργασία σ' ἕνα κόσμο πού ζῦπνησε μέσα του ἀπὸ τὰ παιδιάστικα χρόνια καὶ πού ἐξελιχθῆκε στὸ μακρὸ διάστημα τῆς σταδιοδρομίας του. Ἦταν ἡ «παλλικαριά» τοῦ ἐπικολυρικοῦ ἤρωτα τοῦ Ροστάν ὁ ἀγὼνας αὐτὸς τοῦ Ροδά. Τὸ περίφημον «πανὰς» τοῦ Συρανό. Ἔτσι ἦτανε καὶ τὰ τελευταία λόγια τοῦ λογοτέχνη καὶ τοῦ δημοσιογράφου πού θρηνοῦμε. Μυρίζουν ἀκόμη ἀπὸ μελάνη τὰ τελευταία χειρόγραφα του πού δημοσιεύθηκανε στὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ. Ἦταν ἡ αὐτοβιογραφία του πού ἀποτελοῦσε τὴν ἀποκάλυψη τοῦ παιδικοῦ κόσμου τοῦ Ροδά ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ξεκίνημα γιὰ τὸν ἀγὼνα στὸ στίβο τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μὲ σημαία τὰ πιὸ ὠραία καὶ ὑψηλά ἰδανικά. Ἕνας πολυποίκιλος καὶ πολυσύνθετος ὁ ἀγὼνας τοῦτος στὸν πνευματικὸ στίβο καθὼς ἦταν πολυσύνθετος καὶ πολυποίκιλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Ροδά. Καὶ εἶναι ὑποχρέωση κρίνοντας μεταθανάτια τὸ ἔργον ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου νὰ σταθοῦμε εὐλαβικά μπροστὰ στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ καὶ νὰ συσχετίσουμε τὸ ἔργον μὲ τὸν βαθύτερον ἄνθρωπον. Γιὰ τὸν Ροδά μάλιστα ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ ἴσως νὰ εἶναι πιὸ ἀπαραίτητη καὶ ἐπιτακτικὴ. Γιὰτὶ πίσω ἀπ' τὸ λίγο σχετικὰ συγκεντρωμένον πνευματικὸν ἔργον ὑπάρχει μιὰ μεγάλη καλλιτεχνικὴ ψυχὴ, ἕνας ἄνθρωπος πού ἡ καρδιά του ἐδονεῖτο διαρκῶς ἀπὸ παλμούς, λαχτάρες, συγκινήσεις, πόθους γιὰ ἐξορμήσεις σὲ καινούργιους καὶ ὄλο καινούργιους ἀγῶνες καὶ ἀπὸ ἐκρήξεις πολλὰς φορές πόνου καὶ ὀργῆς. Ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος ἦτανε συνυφασμένος μὲ τὸν πιὸ σκληρὸν ρεαλισμὸν. Ἐβλεπε τὴ ζωὴ μὲ τὸ δικὸν του πρῶτον ὁ Ροδάς καὶ ἡ ἐκδήλωσή του ὡς ἀνθρώπου κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ εἶχε μιὰ δική του σφραγίδα. Τὴν πνευματικὴν του δημιουργίαν τὴν ἀντλήσε περισσότερο ἀπὸ τίς πηγὰς τοῦ βαθύτερου κόσμου του

πού τὸν κινοῦσαν διαρκῶς οἱ ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ οἱ γύρω του ἄνθρωποι ζωντανοὶ ἢ νεκροὶ μὲ τοὺς πόνους, τοὺς καθμούς τους, τίς πίκρες καὶ τίς χαρὰς τους κάποτε.

Ἔτσι τὴ μόρφωση ἀπ' τὴ μελέτη τῶν διδίων τὴν ἀναπλήρωνε πολλὰς φορές — ἴσως τίς περισσότερες φορές — ἀπ' τὴ μελέτη τῆς ζωῆς τῶν γύρω του πού τὴν μετουσίωνε καὶ τὴν ἔκαμε ἕνα κομμάτι τῆς δικῆς του ζωῆς. Ἔτσι ὁ Κρουστάλλης ζοῦσε μέσα στὸν βαθύτερον ψυχικὸν κόσμον τοῦ Ροδά ὡς ἂν ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς του. Ἴσως γιὰτὶ εὗρισκε κάποιες ἀναλογίαι τῶν πρώτων παιδικῶν του χρόνων μὲ τὰ χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ τῆς στάνης καὶ ἴσως γιὰτὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὗρισκε στὴν ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ τραγουδιστοῦ ἀπ' τὸ Συρράκο, ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ὁμορφιάς πού τὰ ἀφομοίωνε μὲ τὴν δικήν του ψυχὴν. Λογοτέχνης καὶ δημοσιογράφος ὁ Ροδάς. Ποτὲ ὡς τόσο δὲν ξεχώριζε τίς δύο ιδιότητές του. Ἦταν ὁ λογοτέχνης δημοσιογράφος καὶ ὁ δημοσιογράφος λογοτέχνης. Πρὶν κατασταλάξῃ στὸ ὀριστικὸν αὐτὸ σημεῖον τῆς σταδιοδρομίας του ἐπέρασε σταθμούς. Τὸ θέατρο τὸν τράβηξε σὰν μιὰ πεταλοῦδα γύρω ἀπὸ τὴ φλόγα. Στάθηκε ὀμῶς μακριὰ ἀπ' τὴν καταστροφικὴ ἐνταση τῆς φλόγας αὐτῆς καὶ δὲν ἔπεσε μὲ καμμένα τὰ φτερά. Ἕνα φευγαλέον πέρασμά του ἀπ' τὴ θεατρικὴ σκηνὴν ἐδημιούργησε σ' αὐτὸν τὴν μεγάλην ἀγάπην γιὰ τὸ θέατρο πού στάθηκε ἔρωτας καὶ ἀδυναμία του σ' ὀλόκληρην τὴν κατόπι δημοσιογραφικὴν καὶ λογοτεχνικὴν του δράσιν. Οἱ χρονολογίαι δὲν προσθέτουν ἴσως τίποτε οὔτε καὶ προσδιορίζουν ἀκριβέστερα καὶ πιστότερα τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα ἑνὸς πνευματικοῦ ἔργου. Τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Ροδά ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1910 ἰδίως. Ἕνας ἀγὼνας καὶ μιὰ ἐκδήλωση ἐντατικῆς ἐργασίας τριάντα ὀκτὼ ὀλόκληρων χρόνων. Ὁ πατριωτικὸς παλμὸς σφυρηλατεῖται στὸ βάθος τοῦ Ροδά σὰν βάθος γιὰ νὰ ὑψωθῇ ἡ πυραμίδα τῆς ἄλλης πολυποίκιλης ἐκδηλώσεώς του. Ὁ ἐλεύθερος κόσμος μπερδεύεται μὲ τὸν ἀλύτρωτον. Ἡ ζωὴ του καὶ ἡ γνώριμία του, μὲ τὴν ἐλεύθερον Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα του καὶ τὴν σκλαβωμένην Ἀνατολήν, τὴν ἄλλην πατρίδα του γι' αὐτὸν, δημιουργοῦν ὠραίας δραματικὰς ψυχικὰς συγκρούσεις πού ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ πλαίσιον τοῦ κοινοῦ καὶ τετριμμένου πατριωτισμοῦ. Ἡ σύγκρισις τῶν δύο ἐννοιῶν καὶ τῶν δύο συναισθημάτων, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σκλαβιάς, ἀνάθει τὴ φλόγα τῆς ὀλυμπιακῆς λαμπάδας στὴν ἐξορμήσιν καὶ στὸ δρόμον τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ δημοσιογραφικοῦ ἀγῶνα τοῦ Ροδά. Τὸν διεκδικεῖ ὡς ἐκλεκτὸν του καὶ ὁ καθαρὸς πνευματικὸς κόσμος. Τὸν ἀξιοῖ καὶ ὡς πρωτόπορον στὸν δημοσιογραφικὸν στίβον ἡ δημοσιογραφία. Ὁ Ροδάς παρουσιάζει νεανικὴν θαλερότητα ἀξιοθαύμαστον. Μὲ τὸ σάκκο καὶ τὰ σῦνεργα τοῦ δημοσιογράφου ταξιδεύει, περιπλανᾶται, σκαρφάλλωνει, δεινοπαθεῖ, ἐρευνᾷ καὶ καταλήγει στὸ πόρισμα μιᾶς ἐπαγγελματικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς τίς περισσότερες φορές ἐκστρατείας στὰ πιὸ μακρινὰ σημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Γυρίζοντας πίσω καὶ ἀφίνοντας τὸ σάκκο του τὸν ἐπαγγελματικὸν ἔμπαινε ἀμέσως στοὺς πνευματικούς